

STATUTS
circular 219

AMICS DE L'ART ROMÀNIC

Filial de l'Institut d'Estudis Catalans

gener 2003

Institut d'Estudis Catalans

—

Carme, 45-47

—

08001 Barcelona

EDITORIAL

Els conceptes de conservar i restaurar el patrimoni cultural, ho hem assenyalat més d'una vegada, representen una valoració científica moderna, per no dir actual. Fins inicis del segle XIX no hi havia un desig de destrucció, sinó de modificació sense cap mena de respecte del passat, això sí, amb un aprofitament dels materials i de les estructures mestres. Concretament, a l'arquitectura civil hi havia sempre el desig d'utilitzar al màxim l'obra existent. Si hom repassa els expedients d'obreria de Barcelona (segle XVIII) té la impressió que es refeien els trespols, es modificaven les façanes, emperò les parets mestres eren sempre les mateixes, no existia un enderroc total de l'edifici. Aquest fet ha quedat demostrat en enderrocar-se el conjunt de finques del carrer Carders, 33-41, que conservaven estructures gòtiques amagades per uns edificis, d'aspecte exterior visible, de finals del segle XVIII o inicis del segle XIX.

La realitat, una vegada més, ha estat la manca d'una informació prèvia. Abans de planejar qualsevol modificació de l'estructura urbana d'una població, com és Barcelona, hem de pensar que hi ha una ciutat romana, en part soterrada, i a la cota zero tres ciutats: la preromànica i romànica, la gòtica i la moderna, i que totes elles mereixen també un respecte. Ha passat el temps d'obrir, sense cap mena d'estudi previ, un carrer o enderrocar uns edificis que tenen un valor històric moltes vegades amagat i poc visible si no és als ulls d'un historiador o d'un arqueòleg.

Aquesta destrucció no solament la pateixen les construccions, sinó també l'entramat dels carrers, la xarxa urbana que ens explica una història social i econòmica que, com és el cas de Barcelona, té els seus orígens en el segle X i que es va conservar sense grans modificacions fins fa 100 anys. Darrerament s'ha transformat d'una manera tan extraordinària que els barcelonins de l'Exposició de 1888 es perdrien per alguns indrets de la Barcelona encerclada pels murs de Pere el Cerimoniós (les Rondes).

Hi ha una contradicció entre els conceptes de respectar, de conservar i de restaurar i el desig d'assolir un projecte que aporti solucions a les "necessitats" naturals d'una evolució dels costums i que són interpretades per la "voluntat política" o l'"especulació" del terra dels que en són víctimes majoritàries els edificis i, en molts casos, a més la xarxa urbana, sense, moltes vegades una justificació tècnica. Aquesta situació no és pròpia solament d'una gran ciutat, sinó també, i encara amb menys raons que ho justifiquin, d'una petita vila de qualsevol contrada de les nostres terres.

PROGRAMA D'ACTIVITATS

GENER 2003

Dilluns 20

Sessió de treball: Conferència a càrrec del Dr. Romà Escalas i Llimona, sobre el tema *Els instruments musicals des del món islàmic a l'època medieval*. L'acte se celebrarà a la sala Pere Coromines de l'IEC, a les 19 hores.

Dissabte 25

Sessió de treball: Visita a l'antiga canònica de Santa Maria de Vilabertran (Alt Empordà), conduïda pel Dr. Gerardo Boto. Hora i lloc de trobada: 11 del matí, a la porta de l'edifici. La inscripció es durà a terme els dies 14 i 15 de gener, de 9 a 13 i de 16 a 19 hores (telèfon: 93 324 85 80).

FEBRER 2003

Dilluns 3

Sessió de treball: Conferència a càrrec del Dr. Vicenç Beltran, sobre el tema *Les "Cantigas de Santa Maria" i les arts del segle XIII*. L'acte tindrà lloc a la sala Pere Coromines de l'IEC, a les 19 hores.

Dissabte 22

Sessió de treball: Visita a l'església de Sant Pere d'Abrera (Baix Llobregat), conduïda pel Dr. Joan-F. Cabestany i Fort. Hora i lloc de trobada: 11 del matí, a la porta de l'església. La inscripció es durà a terme els dies 11 i 12 de febrer, de 9 a 13 i de 16 a 19 hores (telèfon: 93 324 85 80).

Dimarts 25

Sessió de treball: Conferència a càrrec del Sr. Josep M. Ainaud de Lasarte, sobre el tema *Comentaris entorn del volum XIV de la revista Lambard*. L'acte se celebrarà a la sala Prat de la Riba de l'IEC, a les 19 hores.

MOLT IMPORTANT!

Preguem a tots els socis que per a qualsevol consulta o suggeriment s'adrecin a:

Dra. M. Teresa Matas i Blanxart
Presidenta d'Amics de l'Art Romànic
Apartat de Correus 14384
08080 Barcelona

CRÒNICA D'ACTIVITATS

PRESENTACIÓ DEL VOLUM XIV DE LA REVISTA *LAMBARD. ESTUDIS D'ART MEDIEVAL*

El propassat dimarts 10 de desembre de 2002 tingué lloc a la sala Prat de la Riba de l'Institut d'Estudis Catalans la presentació del volum XIV de la revista *Lambard. Estudis d'art medieval*, la qual fou presidida pel Hble. Sr. Josep Laporte i Salas, president de l'IEC. Malgrat la inclemència del temps, els nostres socis varen ésser fidels, una vegada més, a les activitats de la nostra Entitat.

El president de l'IEC obrí l'acte i, tot seguit, atorgà la paraula a la presidenta d'Amics de l'Art Romànic, la Dra. M. Teresa Matas i Blanxart, qui després d'agrair al Dr. Laporte la seva deferència vers la nostra Societat per l'acceptació de la presidència d'aquesta celebració, glossà la personalitat d'historiador i polític del Sr. Josep M. Ainaud, tot ressaltant que fou un dels socis fundadors. La seva justificada absència, fou substituïda pel delegat de l'IEC per a Amics de l'Art Romànic, el Dr. Joan-F. Cabestany i Fort, el qual féu un recorregut per la trajectòria de l'Entitat des dels seus inicis, tot subratllant la importància i el prestigi que han assolit les seves publicacions. I destacà, també, que el reconeixement científic que actualment té Amics de l'Art Romànic és, sens dubte, el resultat de la munió d'esforços i de la tasca de les diferents Junes Directives i del sempre palès recolzament de tots els socis de la nostra Entitat. L'acte finalitzà amb unes paraules del president Laporte, el qual encoratjà la tasca de la nostra Societat i manifestà el seu desig de continuar millorant l'aportació en general de totes les Filials de l'IEC i, d'aquesta manera, de la primera institució cultural del país, que és l'Institut d'Estudis Catalans, contribuint, com era desig d'Enric Prat de la Riba, a donar a la cultura i a la llengua catalanes el reconeixement internacional que es mereixen.

Tot seguit, els socis assistents pogueren recollir el nou *Lambard*, i al claustre de l'IEC, se serví una copa de cava que ens permeté felicitar-nos tots plegats les properes festes nadalenques.

MESA PRESIDENCIAL

GRUP D'ASSISTENTS A LA
PRESENTACIÓ DE *LAMBARD*

BIBLIOGRAFIA

FONT I RIUS, Josep Maria. "Formació de centres de poblament a la Catalunya medieval", dins de *Premis de la Fundació Catalana per a la Recerca. Convocatòria 2002*. Sèrie de publicacions de la Fundació Catalana per a la Recerca. Barcelona, 2002, p. 21-28.

La concessió d'aquest premi atorgat al nostre soci de mèrit, el professor Josep M. Font i Rius ha estat la culminació d'una vida dedicada a l'estudi, en especial, d'un tema tan important en la nostra història com és la formació i institucionalització dels grans i petits nuclis de poblament a la Catalunya medieval, en especial en el moment del pas de l'època romànica a la gòtica, segles XII a XIII. Aquest breu parlament és una síntesi de seixanta anys de recerca i estudi iniciat amb la redacció de la seva tesi doctoral, llegida l'any 1944. La lectura d'aquest discurs ens ha de permetre retornar a valorar la seva tasca d'investigador i considerar que la seva recerca continua essent totalment vàlida i que el seu coneixement ens és necessari per a poder comprendre un moment clau en la formació de Catalunya, com és el pas d'una societat essencialment rural a una d'organitzada, socialment i econòmica, entorn d'un nou estament com és la burgesia. Aquest fet va permetre el triomf d'una nova mentalitat que representa la cultura gòtica entre els segles XIII i XV.

Joan-F. Cabestany i Fort

MUTGÉ I VIVES, Josefina. *Pergamins del monestir benedictí de Sant Pau del Camp de Barcelona de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XII-XIV)*. Barcelona, Consell Superior d'Investigacions Científiques. Institució Milà i Fontanals. Departament d'Estudis Medievals, 2002. 361 p.

El monestir de Sant Pau del Camp fou fundat com a panteó dels comtes de Barcelona i del seu llinatge, a l'entorn de l'any 900. D'aquesta primera dedicació en conservem la lauda sepulcral del comte Guifré Borrell (911). Emperò, el cenobi no va prosperar com a lloc d'enterrament dels comtes barcelonins, els quals van preferir molt aviat ésser sebollits a la catedral de la Ciutat Comtal. El cenobi de Sant Pau va decaure i va entrar en una profunda crisi de la qual no es va refer fins el segle XII. A partir d'aquest moment en conservem documentació que és la publicada per Josefina Mutgé, en total 94 documents (1158-1338). A part d'aquest important diplomata, l'autora ha fet una acurada investigació de la propietat territorial del monestir, acompanyada d'una cartografia molt interessant per a poder valorar-la, a la vegada que fa un estudi de la formació i explotació d'aquest patrimoni.

En un moment en què s'ha renovat la tasca de restauració del monestir de Sant Pau, hem d'agrair una aportació historiogràfica que ens permeti un millor coneixement del monument en el seu moment de màxima esplendor que queda reflectit en el seu original claustre romànic.

Ens felicitem que la Dra. Josefina Mutgé, que ha viscut tota la seva vida al veïnatge i ombra del monestir de Sant Pau del Camp, hagi assolit, amb una tasca continuada i silenciosa, publicar un llibre bàsic per a la història del cenobi, avui en dia un monument amb quasi onze segles d'història.

Joan-F. Cabestany i Fort

Fa una cinquantena d'anys que visitàrem per primera vegada l'església de Sant Jaume de Frontanyà, en aquell moment el nostre interès era poder veure i valorar la seva arquitectura, la qual havia servit en gran manera com a model a Elies Rogent per fer la reconstrucció de la basílica de Santa Maria de Ripoll. En aquesta primera visita i en altres fetes posteriorment no ens plantejarem la problemàtica exposada en aquest article: la relació entre Sant Jaume Vell i l'actual Sant Jaume de Frontanyà.

Hem llegit atentament la tesi exposada pels autors i pensem que podia ésser versemblant al no existir, conegut, un castell i un nucli de poblament que justificués el seu trasllat, com tantes vegades podem documentar en altres esglésies, en el pas del preromànic al romànic. A més, en el cas d'un desplaçament i tenint en compte que l'església fou consagrada l'any 903, hauríem de tenir una acta de consagració de la nova església. Es pot traslladar l'advocació, però no la consagració.

Hem valorat, amb molta cura, el pro i el contra d'aquesta tesi de treball, difícil de poder documentar i, a la vegada, d'estudiar a partir d'una acurada recerca arqueològica que potser, solament ens aportaria la informació que l'església de Sant Jaume Vell és preromànica, cosa que no ens explicaria el seu trasllat.

La pregunta que es fan els autors i que considerem difícil de contestar és: Sant Jaume Vell està situat en un indret que podria correspondre a la documentada, però no localitzada església de Santa Magdalena de Malosa?

Amb tot, pensem que, de moment, ens quedarem amb aquest interrogant, tot i que la nostra opinió és que aquesta tesi pot ser possible i fins i tot l'hem de considerar realista i que està relacionada amb una altra pregunta: L'església de Sant Jaume de Frontanyà preromànica i la romànica han ocupat el mateix solar?

Joan-F. Cabestany i Fort

RUIZ I QUESADA, Francesc. Bernat Martorell, el Mestre de sant Jordi. Presentació: Artur Mas i Gavarró. Introducció: Joan Guitart i Agell. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2002. 155 p., amb il·lustracions.

Émile Bertaux, l'any 1908, va anomenar l'autor del "Retaule de sant Jordi", un mestre no documentat, el "Mestre de sant Jordi". Trenta anys més tard, Agustí Duran i Sanpere descobria el contracte del "Retaule de sant Pere de Púbol", aquest havia estat pintat per Bernat Martorell, el qual va identificar amb el Mestre de sant Jordi. Aquesta descoberta va permetre valorar la personalitat de Bernat Martorell, nat a la vila de Sant Celoni al voltant de l'any 1400 i que va morir a Barcelona el 23 de desembre de 1452, ara fa 550 anys. Fou enterrat al claustre de la catedral en el vas que els obrers de la Seu hi tenien des de l'any 1435. Aquest mestre de la pintura gòtica tenia, a partir d'aquesta descoberta una personalitat, el "Mestre de sant Jordi" era Bernat Martorell.

Francesc Ruiz i Quesada fa un acurat estudi de l'obra coneguda i conservada d'aquest autor, assenyalant les seves característiques, explicades amb una excel·lent il·lustració que permet apreciar no solament el valor de l'artista i la informació sobre la seva tècnica pictòrica, sinó també la seva observació de l'entorn en què vivia, amb detalls molt notables de la realitat diària dels inicis del segle XV, amb petits detalls de la vestimenta o dels objectes d'ús quotidià. A més d'un bon text d'estudi, l'autor ha seleccionat una

il·lustració molt valuosa per a poder entendre l'obra pictòrica. Hi ha un llistat, com apèndix, de les obres de Bernat Martorell documentades i atribuïdes, que acaba de perfeccionar i valorar l'estudi.

Hem de felicitar Francesc Ruiz i Quesada per la seva aportació al coneixement d'una de les personalitats més notables de la pintura gòtica catalana. Aquest treball és a la vegada de recerca i estudi i permet donar a conèixer un artista tan notable a un ampli públic per la seva presentació de treball erudit i de divulgació. Ens congratulem, novament, perquè l'autor ha sabut aprofitar l'estructura editorial del llibre per aconseguir compaginar una obra d'informació científica amb una de divulgació.

Joan-F. Cabestany i Fort

INFORMACIÓ

Dimarts 17 de desembre va tenir lloc a la Sala Verdaguer del Palau Moja (Rambla, 118) la inauguració de *Catalunya Restaura. 6a Expo-Conservació de Béns Culturals*, organitzada pel Servei de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya que dirigeix el nostre soci i vocal de la Junta Directiva el Sr. Josep M. Xarrié i Rovira. Aquesta exposició, una vegada més, mostra la tasca feta per aquest organisme des de la seva fundació el mes de novembre de 1981.

No farem una detallada relació de les peces exposades, però sí direm que una gran majoria són d'art medieval. Les restants pertanyen al camp de l'arqueologia i de l'art modern. Per això recomanem la seva visita. L'exposició romandrà oberta fins el dia 26 de gener.

Paral·lelament al Saló del Vigatà del mateix Palau Moja, a les sis de la tarda tindran lloc tres conferències:

Dimarts, 7 gener de 2003: Taula Rodona. *Criteris de conservació i restauració aplicats a les col·leccions del Museu Episcopal de Vic.*

Dimarts, 14 de gener de 2003: *Noves tecnologies per a la realització de facsímils tridimensionals de béns culturals*, per Jordi Vila Colldeforns i Jorge Rodríguez Larena.

Dimarts, 21 de gener de 2003: *Restauració dels frescs de la basílica de Sant Francesc d'Assís i de la Cappella degli Scrovegni de Pàdua*, per Giuseppe Basile.

* * *

El Servei d'Arqueologia de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya ha organitzat la "Tribuna d'Arqueologia. 2002-2003". Hem de destacar d'aquesta quatre sessions d'interès per als nostres socis:

Dimecres, 29 de gener de 2003: *Intervencions arqueològiques al conjunt monumental de les esglésies de Sant Pere de Terrassa (Vallès Occidental).*

Dimecres, 12 de febrer de 2003: *Intervencions arqueològiques a l'antic mercat del Born (Barcelona, Barcelonès).*

Dimecres, 26 de febrer 2003: *El castell de Bufalaranya (Roses, Alt Empordà).*

Dimecres, 19 de març de 2003: *Intervencions al traçat de la CN-II: l'assentament ibèric de Can Rossó i el conjunt medieval de Sant Marc (Argençola, Anoia).*

Les conferències s'impartiran al Palau Moja, c/ Portaferriça, 1, a les 7 de la tarda.

El divendres dia 13 desembre va inaugurar-se l'exposició *Descobrir Sant Benet de Bages. La marededéu*, organitzada per la Fundació Caixa de Manresa, a la Sala d'Exposicions que té a la ciutat de Manresa (La Plana de l'Om, 5). Aquest tipus d'exposició amb una àmplia informació tant documental com gràfica pot informar-nos d'una manera molt didàctica de la història i evolució d'un monument. Un monestir amb una història mil·lenària presenta, sempre, una complexitat d'estudi i de valoració de cada moment del seu llarg periple que comporta un "misteri" que l'estudiós ha de descobrir per assolir una correcta valoració del monument. Una de les primeres actuacions de l'esmentada Fundació, en adquirir l'any 2000 el monestir benedictí de Sant Benet de Bages, fou la restauració de la Marededéu, una talla romànica de fusta policromada de grans dimensions, datada entre els segles XII i XIII, la qual podrà ésser contemplada junt amb la resta de l'exposició fins el dia 26 de gener de l'any 2003.

NOTÍCIES

El dijous 19 de desembre, al Museu d'Arqueologia de Catalunya, se celebrà la presentació i lliurament del premi PÀTERA D'HONOR 2002 d'Arqueologia Catalana, que ha estat atorgat enguany al nostre soci de mèrit el professor Dr. Pere de Palol, membre de l'Institut d'Estudis Catalans. Amics de l'Art Romànic el felicita per aquesta distinció, de la qual és mereixedor després de més de cinquanta anys de portar a terme una brillant tasca com a arqueòleg i estudiós destacat del període tardoromà. Per molts anys!

* * *

El Museu Municipal de Terrassa ha inaugurat una exposició sobre el conjunt monumental de les esglésies de Sant Pere de Terrassa amb el nom *La memòria històrica de les esglésies de Sant Pere de Terrassa, 1850-1950*. L'exposició està dividida en tres àmbits cronològics. El primer tracta de la restauració de 1895; el segon té com a tema la tasca de restauració de Josep Puig i Cadafalch realitzada en el primer terç del segle XX, i el tercer fa memòria del període de la Guerra Civil i dels primers anys de la postguerra amb l'actuació de J. Serra i Ràfols i el mateix Puig i Cadafalch al retorn de l'exili. L'exposició pot visitar-se fins el dia 3 de març de 2003.

Completa aquesta exposició la publicació del llibre *Diplomatari de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara, Terrassa 958-1207*. Recopilació i edició documental a cura de Pere Puig i Ustrell, director de l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa.

* * *

El Museu d'Art de Girona ha organitzat una exposició dedicada a la memòria del pintor barceloní Bernat Martorell († 1450), mort ara fa cinc-cents cinquanta anys. Aquest pintor, considerat el màxim representant del gòtic internacional a Catalunya és mereixedor d'aquesta exposició i fins i tot d'altres actes i publicacions que aportessin un estudi de la seva destacada personalitat: pintor de retaules, escultures i banderes, així com il·luminador de manuscrits i quelcom destacat i molt oblidat: dissenyador de models per a teixits.

L'exposició *Bernat Martorell i la tardor del gòtic català* romandrà oberta fins el dia 16 de març de 2003 al Museu d'Art de Girona, Pujada de la Catedral, 12.

* * *

En els darrers dies hem pogut llegir, a la premsa, dues notícies d'un gran interès per als estudiosos de l'arquitectura romànica: la finalització de les obres de restauració de l'església de la Nativitat de Durro (Vall de Boí) i l'inici de la restauració de la torre mestra del castell de Montsoriu (al límit dels municipis d'Arbúcies i Sant Feliu de Buixalleu, la Selva). L'església romànica de Durro amb modificacions –cimbori i sagristia– del segle XVIII, és un monument conegut. La torre mestra del castell de Montsoriu, una notable construcció del romànic militar és una desconeguda que pot tenir el seu origen a l'entorn de l'any 1000, això sí amb modificacions d'estil gòtic i fins i tot més tardanes. Aquesta doble notícia és important perquè permet valorar tant la importància d'un i altre tipus de monuments, especialment el romànic no eclesiàstic poc estudiat i moltes vegades molt oblidat.

* * *

La Fundación Santa Maria la Real. Centro de Estudios del Románico (Aguilar de Campoo, Palencia) ha publicat amb el títol *La Enciclopedia del Románico en Castilla y León*, en 14 volums un inventari i descripció de les esglésies romàniques d'aquesta Comunitat. Aquesta "Enciclopedia" té més de 8.000 pàgines il·lustrades amb unes 12.000 fotografies i 4.700 plànols. Per a més informació:

Fundación Santa Maria la Real. Centro de Estudios del Románico
Telèfon: 902 48 84 00
E-mail: comercial@enciclopediadelromanico.com

NOTA D'INTERÈS

Recordem a tots els socis que les secretàries administratives d'Amics de l'Art Romànic són les senyores Teresa Balagué i Roser Rodríguez.

Horari d'atenció al públic: de 9 a 13 i de 16 a 19 hores.

Telèfon: 93 324 85 80

D.L.B. 7.687-80

ISSN 1135-7371

Imprimeix: Gráficas San Sadurní. Tel.: 93 373 74 41

www.sansadurni.com